

MONCADAPÈDIA
arxiu de memòria popular

FITXA PER LA MONCADAPÈDIA / ARXIU DE MEMÒRIA POPULAR

	Nom/ Cognoms	Maria Llesma Ferrer
	Data de naixement	Dissabte 29 de desembre de 1934
	Títol	Maria Llesma, motor de l'associacionisme i la modernització
	Temàtiques	Associacionisme, dona, educació, modernització, seda, Acció catòlica, Associació d'ames de casa, Associació de veïns, Centre Artístic Músical, Associació de Pares d'Alumnes (APA, AMPA).
	Data i lloc de l'entrevista	Dimarts 11 de juny de 2019, ca l'entrevistada.
	Data de la publicació	Dijous 11 de juliol de 2019
	Equip entrevistador	Etnograma (Laura Yustas i Nelo Vilar)
Enllaç extracte: https://youtu.be/OYD4VGpd6lw		
Enllaç entrevista completa: https://youtu.be/8PDCMIKglDc		

Qui coneix Maria Llesma sap que és una persona plena d'energia, de ganes de transformar tot allò que no funciona tan bé com caldria i de qüestionar les normes socials a través d'accions meditades i crítiques. Hem compartit amb ella una intensa conversa en què ens parla de la seua visió de l'educació, del gènere, de la religió i del treball militant que ha realitzat en diferents organitzacions al llarg dels anys: des dels inicis en l'Acció catòlica a l'Associació d'Ames de Casa, l'Associació de veïns, les Cecilies i el Centre Artístic Musical o l'Associació de Pares d'Alumnes. En general, una vida peculiar de més de huitanta anys que en absolut aparenta. Maria és una dona que ha lluitat pels seus drets implicant-se en els col·lectius de Moncada i reflexionant amb altres dones en un moment en què la igualtat no només no estava prop, sinó que costava imaginar-la. Gràcies, Maria, per prestar-nos el temps i compartir tants records i reflexions amb nosaltres.

En esta entrevista fem memòria dels processos de canvi i modernització que s'han donat en el poble i que l'han dut a ser com és en l'actualitat. Processos en què la nostra entrevistada ha sigut una de les protagonistes.

Sinopsi:

Maria Lluesma Ferrer (1934) ens parla de la seua vida, especialment curiosa per la seua militància en diferents col·lectius i associacions. Maria s'ha convertit en cara visible i clau en les organitzacions de les que ha format part. En esta entrevista es barregen les reflexions i les anècdotes, i entre cada història ens explica la seua visió sobre temes relacionats com la religiositat, l'associacionisme, la igualtat de gènere o l'educació.

Transcripció:

A vosté li diuen Maria Lluesma...

Maria Lluesma Ferrer.

I va nèixer quan?

El [dissabte] 29 de desembre de 1934. Tinc ja 84. I ell 83 (es refereix a Pepe Casany, el seu home), o siga que sóc jo un any major que ell.

Pepe-. Un poquet més [risses].

Maria-. Pues sí. Nasqué en una família obrera, treballadora, de Moncada. Els meus abuelos i bisabuelos han sigut també de Moncada. Però sóc una moncanera més bé crítica del meu poble que no d'alabar-lo. No és que el tire per terra perquè té coses molt bones, com en tots els puestos, però sempre jo he admirat més la part... en el desig de progrés li veia més els defectes que les virtuts. No m'he quedat en les coses... Home, he disfrutat molt també de tot el que hem fet: de les festes, de tot el que passa en un poble. Però sempre al final... sempre he sigut de la punxeta [risses].

I els seus pares en què treballaven?

Els meus pares pues ma mare se dedicava a la casa i als seus fills, a la família, i mon pare era podador. Anava al camp i els meus germans seguien a mon pare. La meua germana, i jo més tard, anàvem a la fàbrica de Garín, de la seda. Uns anys, jo aní uns anys. Ella era major, també molts anys davant de mi. Perquè la diferència entre la meua germana i jo són 13 anys. I després com hi haven dos xics entremig... la més xicoteta era jo, jo l'última de la quadrilla [risses]. Hem sigut humils, per la situació econòmica i això, però humils també a nivell personal, de no ser persones que donaren què dir, de molt de respecte. I el respecte en casa ha sigut també molt bo. Els meus germans s'han dut molt de germans tota la vida, hasta morir-se, que ara només quede jo. I clar, eixe ambient és el que he viscut. Un ambient sa, d'un comportament en casa també que ningú se desmandara en res. I en casa discussions... poques. Quan han hagut... quan eren ja tots majors i ja se reunien, se feien algun comentari de lo que passava en el poble o més ample... a nivell polític poca cosa, perquè ahí sempre hi ha gent d'opinions distintes, però ningú hem sigut acèrrim a ninguna. Ens hem mantingut tots un poc al marge... dins de l'interés que cadascú a tingut i de la teua tendència natural, però un poc al marge de ficar-se en líos. I eixe ha sigut l'ambient que jo he viscut de més xiqueta. I de xiqueta, pues la meua preocupació, com us deia l'altre dia, ja era la cultura. La falta... perquè jo ja notava que els coneixements... bueno, no és que ho notava, no sé què és lo que me passava. Veia eixa deficiència, en ma mare per exemple que no tenia lletra i això... pues possiblement va ser, dic jo, perquè tan xiqueta... no pense que jo tenia tant de pensament per a això, però jo comence ja a interessar-me per les coses, a averiguar [5 min.]. Clar, com us deia, la meua

primera formació és monja, de monges... després en les monges, a part d'aprendre lo bàsic: vides de santes, de santets, de tot, i jo volia ser santa! [risses]. Que naturalment tot va encaminat pel mateix, entones pues clar. Però després ja va surgir en mi eixe interès en llegir i en buscar més coses en historietes, en novel·les, en tot això, que com ja vos deia el meu germà major també li agradava llegir i s'alquilava llibres, que no n'hi havia encara biblioteca. I els llibres que duia pues d'allà a hurtidillas... [risses] jo anava llegint-los. I clar, pues, d'ahí eixa afició anà creixent, creixent, creixent i és lo que... clar, per mig d'això jo crec que he anat adquirint un coneixement de coses. Perquè els escriptors en les seues novel·les, per exemple el Blasco Ibáñez en el viatge que feu al·rededor del món també, pues té una narrativa este Blasco que a mi m'encantava. És que jo veia el paisatge que m'estava dient... que després l'he vist en realitat i és tal com el vaig vore, el veia per la seua manera de... I aixina de ficar-me en escriptors perquè en moltes coses m'he sentit identificada.

Vosté no va voler estudiar, o no va poder estudiar.

No, jo als 9 anys deixí ja el col·legi. Va ser prendre la comunió i ja la despedida, perquè clar, entones ja entràvem en el curs que diguérem... que entones era el quart (4t), però de primera ensenyança i entones ja tenies que passar a més. I ja era la costa... i com ací els mitjans econòmics no es prestaven i entones si n'hi havia que llevar algo era això [l'escola] i més sent xica, perquè els xics si tenien possibilitat podien estudiar, però les xiques se tenien que dedicar a ser mares i a ser ames de casa. I entones d'alguna forma ja t'inculquen des de xicoteta... que hasta en el col·legi... jo tinc una cançoneta -que fèiem funcions a final de curs- i una de elles era "La escobita". La escobita... i era una cançoneta de "mira qué cosa más bonita...", les coses per a les que servia. La tinc escrita perquè és que és curiosa. I ara ho penses i...:

"Con alegría y contento empuñamos la escobita,
mira qué lindo instrumento, qué preciosa y qué bonita.

Por la mañana temprano empiezo a limpiar la casa
y mi mamá, que me contempla, absorta y embelesada."

O siga, lo fonamental [de les funcions de l'escobita], que servia també per acariciar al gosset si venia manset o per pegar-li una agranà si venia... d'això. I clar, totes les coses han anat aixina. I després també veus que tant a nivell de convent i d'escoles religioses... les públiques no és que tenien una ensenyança diferent, perquè en aquell moment era més de política el sistema que se duia i també més o menys lo mateix [10 min.]. No és que n'hi havia una diferència... de dir "els que van a privat i això són d'elit", però se tenia eixe concepte, de que eixos col·legis eren de "categoria", mentre que els altres eren per als pobres. I també molta gent que, sent pobra, si podia s'esforçava perquè els seus fills no estigueren tampoc mirats per a pobres perquè realment treballaven per a poder traure... Ma mare perquè no treballava fora de casa, però ma mare totes les faenes que podia fer... feia de tot. Hasta després sent ja més majoret, en una masia tenien vaques i no les podien [mantindre] i jo no sé com s'enterà ma mare, que allà se n'anà. I després en uns cànters els meus germans en bicicletes... anàvem a la masia que està per la part de Foios. Jo anava a dur els cànters buits. Els duia buits passejant-me perquè a partir del Seminari era tot horta i n'hi havia una senda i anava per la sendeta i a mi m'encantava eixe passeig mentre els meus germans anaven amb les vaques... traent el producte. I després venien els meus germans i en la bicicleta, en l'u o en l'altre [pujava] en la bicicleta. En el ferro, jo anava en el ferro [risses].

Pues jo comencí a treballar... Pues no. Jo entrí a la fàbrica als 17 anys. Però mentres he anat a cosir, a bordar, cosia a mà, a màquina, anava a modistes a dependre també... Ara, lo que no vaig fer és "corte y confección" perquè la tisora eixa de tallar em donava por, em donava cosa i antes de fer un mal... no me n'aní a això. Però tot el que és l'ensenyança casera de lo que una dona tenia que fer... això totes. Hasta un temps una amiga, una veïna que també érem companyeres quan anàvem a les obreres, teniem 14 anys o per ahí... No sé qui s'enterà que en València n'hi haven dos xiques que se dedicaven a repassar, a reparar i a confeccionar corseteria en Cirilo Amorós, en el carrer Cirilo Amorós número 16, ahí vivien. Nosaltres anàvem en el tren des de l'estació d'ací, i allí anàrem un temps [a aprendre]. I entonces quan acabaves una peça tenies que portar-la a la senyora i me recorreguí València des d'eixe carrer. Ja mos avisaven -entonces n'hi haven urbanos en la plaça d'això- i ja mos advertien perquè no ens passara res, que quan teníem duda d'un carrer que a lo millor no havies anat mai, que no preguntàrem mai a ningú del carrer, que anàrem directes a l'urbano. I jo amb eixes precaucions m'he conegut... des de luego el casc antic de València el tenia més que vist. Tot això te dóna també molta...

Pepe-. Entonces anar a València...

Sí, la capital. Mare meua.

Maria-. En la plaça Redona [de València] també se venia... n'hi haven paradetes entonces que se venien les puntilletes per fer les bolcaes dels recent nascuts i anaves a carregar allí, també després per fer-te el dot, també et feies tu els llençols i te posaves... [risses].

L'aixovar! [risses].

Clar, després tot va canviant, després ja te situes ací [**15 min.**], passa un temps i després passats uns anys primer ens coneguem [ella i el seu home] i després tot el rotllo patatero [risses], que és el que n'hi ha. I ja lo normal dels casats, ja tenen sa casa, cada uno... ell té un taller de motos i de bicicletes en principi, per reparació i venta. És així?

Pepe-. Sí, jo crec que sí [risses].

Maria-. També teníem la vivienda, el taller. Bueno, primer ell tenia el taller en el carrer de Sant Roc. També vivíem en un pis que estava assoles, encara estaven els solars i això i vàrem construir...

Pepe-. Allí al costat de la Casa Comuna. Mires la Casa Comuna de la dreta, pues eixa finca de l'esquerra, ahí vivíem. El taller el teníem baix i nosaltres vivíem dalt. "Casa Comuna de la Real Acequia de Moncada".

Maria-. Allí teníem la casa i allí nasqueren els meus fills. Els quatre han nascut en eixe piso. En el piso que era també ample, molt gran i això. I allí ja començàrem a fer vida comú, lo normal en una parella. Però jo, a pesar de tindre ja als meus fills no me dediqué a ser exclusivament ama de casa. La meua inquietud a mi me portava a més. Perquè en la faena de la casa em veia com una màquina i per a mi jo tenia que créixer com a persona i amb més motiu pel fet que tenia fills i els tenia que donar per lo menos, si no ensenyar-los jo, quan ells anaren deprenent jo poder contestar-los el que me preguntaren, no ser jo tan... que te pregunten i no sàpies dir-li a un xiquet lo que és bàsic. Perquè les preguntes dels xiquets no són complicades, però lo que passa és que hi ha coses que dius... no sé si té edat perquè li conteste d'esta manera o, com li ho dic. I això és molt complicat, l'educació és molt complicada [risses].

Vosté ens parlava molt l'altre dia d'associacionisme, com va arribar hasta ahí?

Escomencí com te deia l'altre dia, amb la religió. Després en l'Acció Catòlica fèiem el que es deia "cercles d'estudi" i enfocàvem els problemes des del punt de vista religiós. Després sorgeix de les mateixes dones la idea de que no podíem quedar-se en lo que mos diguera el retor assoles. Perquè dèiem, ja tenim el sermó de la missa, pues por lo menos que foren coses que mos digueren més i que mosatros poguérem fer algo. I ahí va sorgir el fet de crear una metodologia, però això ja sorgeix a nivell nacional, des de Madrid que anàvem també a les assemblees. Ja ve la forma, perquè entraren ja retors més progressistes que també veien que l'església no anava al compàs del temps. Que tampoc va ara, ni anirà, perquè això està clar. Però sí per lo menos donar un aire... que es respirara millor i que se sentiren també més tranquil·les i més segures que fèiem algo pels demés, per la societat **[20 min.]**. I és quan va sorgir lo de la metodologia i en eixa era "ver, juzgar y actuar". Mirar, ver, però com us deia ja, vore lo que és el teu poble, per exemple, el teu veïnat, les persones com funcionen, com se comporten, quin... això. I això te feia pensar. Me fixe ja més en les persones que conec, més o menos, com vivien o com feien... i en quines actituds n'hi han. Després sobre això fèiem la reflexió i sobre el tema, perquè cada vegada teníem un tema. Teníem per exemple un mes un tema determinat de lo que és el... de per què la gent és tan tancà o per què som com som o de l'egoisme que impera. I parlant de l'egoisme tu fas una reflexió personal i a nivell personal tu t'apuntes i dius, bueno, jo com em comporte. I això era una manera de coeducació, de com educar-te, de qüestionar-te. Després cada una, segons les seues exigències també pues ha fet més o ha fet menos. De fet, quan fèiem els grups de treball quan se n'eixien un poc... o estàvem en el tema, però era un poquet fortet... per exemple quan lo del dret de les dones, parlàvem algunes de lo que devíem de fer o de lo que no devíem de fer... algunes, una en concret, diu "jo si estes reunions van a ser d'esta classe no torne, perquè si açò me té que enfrentar en el meu home...". Jo no vaig tindre mai enfrentaments.

És que és molt modern el que ens està contant.

Maria-. Pues aixina era, i no tornà.

Pepe-. És lo que era, i encara n'hi ha.

Maria-. I n'hi havia una que si la reunió... al principi la fèiem a les 4 o 4:30, per a l'hora d'eixida dels xiquets del col·legi estar en casa, però si se retrassava un poquet o això... perquè quan agarres la marxa... si s'allargava un poc, pues una també se n'anava a les 5:30 que li tenia que posar el berenar al seu home. Entonces claro, dius, jo no és que estiguera al marge de les meues obligacions de casa, però els meus fills anaven al col·legi i al major ja li doní la clau de casa per si jo me retrassava un poc perquè no estigueren al carrer, per a no donar que dir a la gent, "què fan estos xiquets" o "se posen a jugar assoles ahí".

Vamos que se espavilàrem, que [les dones] teníem que espavilar i teníem que fer... i plantar-se en lo més bàsic, que no en lo més senzill. Tampoc no és que demanàvem... lo que ja hui volem que és la igualtat, això encara mos costarà... perquè està molt arrelat i a més la llei l'han fet sempre els homes, a més hasta [de] la Bíblia mos han contat un cuento, perquè el fet és que nasquérem home i dona, i que es domine el sexe per damunt del ser... Hasta que no consigam tratar-se com a persones, tots, no n'hi haurà igualtat possible. Jo sóc feminista, però no en el sentit que facen lo mateix que l'home, agarrar lo bo de l'home i anar com a parella, u al costat de l'altre, u davant i l'altre raere... ja no casa. Después també quan te cases te diuen "compañera te doy y no esclava", però jo dic "no es clava [al cap de la gent]" [risses]. **[25 min.]**

Perquè ells volen l'esclava. Eixes són les coses que jo normalment he dit en el grup en el que treballava i després s'ha aplegat a coses... lo de les ames de casa, per exemple...

Això volíem preguntar-li, no sé si a partir d'estes reunions va començar a pensar que calia una associació de veïns...

No, lo de l'associació de veïns era una altra cosa, perquè ja no era la mateixa associació, sinó que un grup de joves -al costat meu, que sempre he sigut major allà on he anat [risses]-. Sempre he estat en gent més jove que de la meua generació, en els de la meua generació en el temps que tocava he estat i he fet també les xarles, en la fàbrica, quan anava a la fàbrica també donava algunes, de comentaris i de coses que tenien de conceptes sobre els hòmens i les dones també me posava jo... no me callava. Quan paràvem a esmorçar, que fèiem algun roget, perquè allí se parlàvem de *ciència* i tal, però que n'hi haven coses acceptades com a molt normals, per exemple que els hòmens tingueren prostitutes que anaven a fer això perquè "tenien necessitat física" i que les dones tenien que ser pures. I a mi això me posava negra. Però com podem acceptar que ells puguen fer-ho, però després que tu no pugues menejar-te... i que si tens un poquet que et puguen dir o senyalar perquè vas en el nóvio i t'han vist tocant-te la maneta! És que ha sigut molt de contrast en tots els temes de sexualitat i demés, però tot el que es parlava de sexualitat era en plan... xavacano, de rissa i de traure-li noms als genitals i a les coses naturals. I claro, totes eixes coses te creen... a mi me donava més ànim encara a dependre més, a estudiar més, a saber més i a vore més coses. I per això va sorgir també després... lo de l'associació de veïns nasqué d'este grup més jove que em deia -com em veien que estava ací i estava allà i estava interessada per...-, que si una junta, una associació de veïns... pues això anem a l'ajuntament i [diem] lo que pretenem. I anàrem a l'ajuntament tres, quatre persones, i fem una demanda i mos diuen que ja mos contestarien i que anàrem a la setmana següent. Anem a la setmana següent i mos diuen que no, que això no convenia... no te puc dir realment quina raó mos donaren. I després al final se desentenem...

I això quin any seria?

Pues si en el 74 se va fer lo de les ames de casa, això va ser anterior. Encara menos. Després quan ja pensàrem lo de les ames de casa sí que averiguàrem una cosa consolidà, una cosa més feta, i que no fóra sospechosa de comunista. Perquè ací el concepte era que açò venia de...

Pepe-. Una associació de veïns normals, eh [30 min.].

Maria-. Tota la gent, per lo menos esta amiga que te dic jo, Enriqueta Garrigós, i jo parlàvem molt, les dos teníem molta inquietud per tot. Jo crec que el fet que teníem fills també mos donava més ànim de cara a fer algo que fóra més ample, que la gent s'enterera més, que estiguera més informada i tot això. I és quan vàrem indagar i anàrem a València a fer tota la gestió i a això sí que mos autoritzà.

Ja no era comunista [risses].

No, ja no era comunista. A més estava el senyor Soriano que també va ser una ajuda perquè això se féra i mos va oferir el Musical, una sala del Musical, per a que allí se féra la reunió de la junta. Jo entonces era presidenta de les dones d'Acció Catòlica ací en Moncà i claro, el que buscàrem era una junta de dones, però també de les que ens pareixien més idònies entonces. Entonces formí a la junta i el que me deien és que "tu has embarcat a la gent i t'has quedat en terra", perquè jo no agarrí ningun càrrec. Entonces jo no conste com això, però sí que conste com a primera sòcia. I eixe és el motiu, però les que férem la faena vàrem ser Enriqueta i jo. I

després el funcionament ja depengué de la junta i de tot això, perquè jo a pesar de què no estava en un càrrec sí que estava allí. Perquè una altra amiga i jo que anàvem a València a xarles en la comissió diocesana, ahí donaven xarles els dillunsos de gent molt preparada, gent molt vàlida. A [Adela Cortina](#) la duguérem mosatros. A Adela Cortina, a Fallos, [José Luis López] [Aranguren](#), un teòleg de primera. Ahí duien gent molt especialitzada i molt preparada a tots els nivells, a més en conceptes ja de la religió més laica i no tant regionalista en el sentit del Nacional catolicismo. Entonces et vas enterant de moltes coses.

És molt interessant, a més tot això que mos diu, en l'església en eixa època estava el tema del Concili Vaticà II. Un moment interessantíssim.

Interessantíssim i que després ha decaigut. Ja l'Acció Catòlica s'acabà. També ja te dic que, casualitat o no, jo ja deixí d'anar a Acció Catòlica i poquet a poquet s'ha acabat l'Acció Catòlica. Dos parelles, que quasi sempre som dos parelles les que en un puesto o en un altre anem, perquè jo assoles tampoc he anat mai, això també t'ho dic. Bueno, assoles me n'he anat a Diputació i a Conselleria a què me feren un això per al Musical. Pues vaig conseguir el que vos deia dels concerts i dos coses. Que també l'alcalde que estava ací s'enterà que aní a Diputació, perquè ell estava en Diputació- "com has anat allà i no has vingut ací primer". Pues perquè pensava que l'ajuntament d'ací tenia menys que la Diputació.

Pepe-. Leonardo Margareto Layunta¹.

Entonces vosté va passar un poquet de l'Associació d'Ames de Casa al Centre Artístic Musical?

[35 min.] Sí, en el Centre Artístic Musical en aquell moment... jo encara no formava part del Centre. Jo vaig ser més tard, entrí en Junta. Perquè primer feren una llista, feien tots els anys una llista "per a les Cecilieres" i entrí de Ceciliera. I d'ahí, el president d'entonces, que era el senyor Soriano, com jo ja li plantege... perquè jo entre i no sé de què va la Festa de Santa Cecília, pues una festa, lo que és una festa normal: entres en el saló i després feu loteries, feu coses per arreplegar diners per als instruments dels músics i al final de la festa -se fa per a un instrument que tinga el temps, el que fa més falta- i después conviden elles, fan un dinar, però per als músics. Tota la faena és per als demás, però tot ho paguen les Cecilieres. De la recaudació de les Cecilieres. Després en el programa posava: fan la festa estos, els músics, la Societat, la Junta directiva... i al final les Cecilieres. I jo ja dic, açò... si és la Junta directiva, la festa és dels músics... entonces els que fan la festa són ells, nosaltres teníem que col·laborar, i la teníem que pagar mosatros. I això no ho trobí jo massa clar. I enseguida em vaig empollar els Estatuts del Musical. I en els estatuts el que deien era que estava obert a la cultura, a... tot. N'hi havia biblioteca, podies fer reunions, podies fer vetlades de ball... O siga, els estatus estaven molt oberts a una dinàmica cultural. Tot en base, diguem, en funció de que tot el que se féra tinguera com a base principal la banda de música. I tots sabíem que ahí al cafè es feia teatre, es feia de tot. La base era eixa. Però després de lo dels estatus... només se fan dos coses i quan ve això de què aquí tot és jauja, pues a mi no em pareix bé, perquè els diners que se'n van en els dinars o en els *vinos de honor* i totes estes coses i demás... també són menys diners per a donar-los després, i si la finalitat nostra és col·laborar i donar esplendor a la festa... pues no ens carregueu en lo que no toca. Després em vaig proposar dir, també, que nosaltres donàrem una part per als dinars dels músics i pa tot, i si van en parelles o cada uno a

¹ Alcalde de Moncada pel PSPV-POSE entre 1979 i 1999, font: <https://es.wikipedia.org/wiki/Moncada>.

tanto por uno, tots posem i aixina la cosa... Això va ser! “Què has dit?!” És que ninguna s’ho havia plantejat, no s’havia plantejat mai ninguna ceciliera res.

Pepe-. Això que és, estatuts? [risses].

Maria-. També vaig ser presidenta de les Cecilières. I ja ho fiu des de... tot el que es tractara o el que anàvem a fer jo proposava un ordre de festa: podríem fer això, podríem fer allò. D’activitat i demés. Tot a votació. I contra mi que fóra... lo que diguera la majoria se féra. Bueno, pues n’erem 40 dones en aquella votació. En eixa ocasió és que era el 70 aniversari, en eixe any se compliria el 70 aniversari de la Societat, que són les bodes de plata o de diamant o algo aixina. I prevenint això jo anava ja de cara a fer coses més obertes com el festival de teatre, com el de la música, fer això i fer lo altre **[40 min.]**. I claro, allí m’encontrí també en que també tinguí que... els músics s’enteraren de que no anaven a tindre el dinar tot i posaren el *grito en el cielo*, i en el concert d’eixa setmana que era el concert, anaven a fer “Pedro y el lobo” i el meu fill feia de narrador. I ell pues anava a l’ensayo de la banda i ve a casa i se percatà de que els músics estan dient que este any no van a anar a arregar a les Cecilières a casa ni a dur-les a l’església ni res, perquè no anàvem a fer el dinar com tocava i anaven a pagar. I claro, això... el meu fill em fa saber “mamà, espabilat perquè... -ja estava molt pròxima la festa; diu- perquè estos... això és lo que he escoltat jo per ahí”. Pues jo ni corta ni perezosa me’n vaig al director de la banda.

Pepe-. A l’ensayo general que se feia abans del concert. Són 100 músics, eh? Era Don [Ángel Crespo García](#).

Maria-. Total que me’n vaig a parlar en ell i li explique el motiu pel que jo considere, o considerem les Cecilières, que devem fer estes coses.

Pepe-. ...el president i el secretari. Ahí hi havia una mala interpretació. Havien contactat als músics coses que no eren lo que...

Maria-. Bueno, directament parle en ell i li explique el motiu pel que això: perquè considere que la comissió esta, apart de guanyar diners, pa guanyar-los també féiem coses i tractaven que foren culturals, que animaren a d’això. I en definitiva, que jo no em tenia per què dirigir a ell sinó a la Junta, però com la Junta d’això passava, pues tenia que dir-los lo que n’hi havia. I antes els diguí als de la Junta que jo anava a parlar en el director i en els músics, perquè el director entonces em digué “pues vinga el dia del assaig i els ho explica vosté als músics, perquè conforme m’ho està dient jo no s’ho vaig a poder dir”. Total, que entonces quedem per a assaig pròxim i antes jo avise a la Junta de que vaig a parlar en el director i en la banda, i el president entonces se quedà “però què els vas a dir?!” , pues si te dic la veritat, no ho sé encara, però sí que tinc que parlar en ells precis. Lo que sí que vull és que estiguen vosaltres presents, no vull que vos diguen lo que jo he dit, vull que ho escolteu vosaltres. I aixina aplegué el moment, jo tenia les idees molt clares, però hasta on les desenvoluparia... Al final aplegue, m’acompanyen també unes quantes Cecilières i puguen de la Junta tres membres només: el president i no sé si va ser Manolo... tres o quatre **[45 min.]**. Puje jo i lo primer que diguí també és que perdonen, que jo no tenia per què dirigir-me a ells estant la Junta, però com els senyors de la Junta, allí presents, no han volgut o no han pogut dir-vos lo que jo pense pues us ho vaig a dir. Total que a partir d’ahí ja comencí a parlar de perquè i per què no, per a mi la base fonamental d’esta societat també era cultural i del desenvolupament d’això i que per un dinar, que me dóna vergonya dir, per menjar, com si estiguérem en el temps de que no teníem menjar ningú, que s’haguera armat este escàndalo. Era vergonyós. Poquet a poquet vaig anar dient-los més, al final algú em féu algun interrogant, li vaig contestar en arreglo a lo que me

digué, que no recorde en este moment ja, i punto. S'acabà, tinguèrem músics, tinguèrem festa... i luego alguna expressió d'una música o d'un músic dient "està sí que tenia que ser la presidenta" [risses].

Bueno, ens va parlar també del tema de l'Associació de Pares d'Alumnes (APA), que ara és ja Pares i Mares d'Alumnes (AMPA).

Claro, entres en un puesto que, d'alguna manera... entrem en ganes, però no saps per quina raó, per antagonismes personals... perquè ja començarem que volíem fer alguna xarla pals pares, però els pares tampoc venien. Les mares sempre han sigut les que han anat a la majoria, els pares junts a això... no. El que tenia un càrrec, eixe acudia pel càrrec, però després ja no. Estiguèrem un temps que fèiem cinefòrum, unes pel·lícules i això, però tot s'escomençava però mai s'acabava, és a dir, s'acabava antes de lo que... Coses interessants, pues perquè era de nit, perquè clar, tenia que ser de nit perquè pogueren anar els homes, però com també treballaven i estaven cansats no tenien ganes d'eixir, entonces s'ajuntaven les dos coses: el poc d'interés [i el cansament]. Perquè els pares... en un en concret en el que pensí que podríem fer una escola de pares, a eixe li caigué com un tir, però a mi encara em caiguí pitjor lo que digué, perquè diu "anar jo ara a escola? Per això pague jo, per a que el meu fill me l'eduquen". Eixa va ser la seua contestació, això me deixà... "pues, hombre, sí que eres tú súper...".

Perquè també jo tenia un concepte de l'educació molt diferent al que s'estava donant. I clar, jo sempre he anat un poc diferent en tot. O siga, jo no dic que siga millor ni pitjor que ningú, però sí diferent en moltes coses. I claro, i la història en el d'això hasta el punt... que quan després plantegí que no estàvem dedicant-se a lo que mos tocava, que era dedicar-se a potenciar l'educació i a millorar-la, per lo menos la que teníem, en la medida en què se puguera millorar... fer-ho. Però com se conformem en lo que hi ha i *todo es bueno*, i damunt entrem ja en un *tira y afloja* en els mateixos membres de la Junta i ja se formen com dos grups, dos blocs, i entonces jo ja sí que dic, ací no tinc res que fer ja, perquè ni vaig a convèncer a un ni a l'altre, perquè al final els cabecillas dels dos... els dos parlaven en mi, així que els vaig dir "apanyeu-se com pugau, feu lo que vullgau perquè per a estes guerres jo no me pose".

Una vegà en Acció Catòlica la secretària que estava entonces... **[50 min.]** La presidenta quan anava a la Comissió diocesana, que mos veiem en reunions i això, com eren veïnes en comptes de dur a la secretària se m'enduia a mi i després la secretària deia que l'últim mono era la que estava en primera; però jo era un mono... O siga que jo me les he tingut que tragar perquè jo no he pretingut res, i al mateix temps qui m'ha conegut m'ha volgut, que estiguera ahí... I després pues això m'ha ajudat a mi desenvolupar-me en eixe aspecte i en el demés, perquè estar ahí suposa que te tens que enterar bé del que estàs fent i d'ahí te vénen també les idees i les coses de *desarollo* i sobretot de tirar endavant però en progrés. Lo antic... jo no tinc anyorança del temps, jo visc el dia a dia i sempre mirant més pa demà que... hui ja el tinc clar, demà no sé si ho tindré, però jo per si de cas ja pense que demà podria ser aixina o aixana.